

CÍRKEVNÍCH ŘÁDY V ČESKÝCH ZEMÍCH BAROKNÍ DOBY. OBNOVA, ROZKVĚT, SPECIFIKA A PODÍL NA REKATOLIZACI

Jiří MIHOLA

Řeholní instituce, jejich obnova, nový rozmach, široká a úspěšná činnost, patří k nepřehlédnutelným fenoménům barokní epochy. Zájem o monasterologii vzrostl především v uplynulém desetiletí. V tomto období vznikla řada různě kvalitních publikací, nicméně do povědomí silně sekularizované laické veřejnosti, stejně jako do repertoáru znalostí učitelů, se tato problematika dostává jen pomalu. Proto považuji za podnětné a snad i užitečné, o rozvoji církevních řádů v českých zemích barokní doby, alespoň krátce pojednat. Řeholní život se tehdy totiž podařilo nejen vyvést z předchozí krize, ale došlo k jeho novému rozkvětu, který je možné srovnat s rozmachem řeholního života ve středověku a bez nadsázky jej označit jako druhý zlatý věk. Církevní řády se staly jedním z nejdůležitějších pilířů pobělohorské rekatolizaci českých zemí, na které se podílely svými širokými aktivitami. Jejich přínos na poli duchovním, kulturním, ale také vzdělanostním, vědeckém či vlasteneckém je nesporný. Nic na tom nemění ani fakt, že ani v barokním období nezůstaly řeholní instituce ušetřeny nejrůznějších vnitřních i vnějších problémů a dílčích znevěrohodnění ideálů, ke kterým se dobrovolně hlásily. Na druhé straně někdy až přílišná horlivost jednotlivců, která se dnešní společnosti může jevit jako prostá netolerance a fanatismus, byla odrazem ducha doby, dobové zbožnosti a mentality. Jako každá jiná doba, taká ta pobělohorská měla svá světla a své stíny. Domnívám se, že vnímat ji jen jako dobu „temna“ je nesprávné a příliš zjednodušující klíšé. Barokní kultura, umění a vzdělanost, na níž mají představitelé řeholních řádů velký podíl, jsou součástí bohaté pokladnice naší národní minulosti. Součástí nepřehlédnutelnou a mnohými po právu obdivovanou.

Řeholní život v českých zemích byl koncem středověku a na počátku novověku poznamenán dvěma výraznými otřesy. Tím prvním byla husitská revoluce. Po Lipanech, kdy husitství doznívá, dochází k postupné obnově desítek zpustošených klášterů a návratu jejich komunit. Z evropského pohledu bylo na sklonku středověku stále víc zřejmé, že zásadní vnitřní obnova církve, nacházející se ve vleklé krizi, je více než nutná. Jistou nadějí s sebou přinášely nové řády, jejichž atributem byla přísná řeholní pravidla a snaha o vnitřní konverzi. Do „husitských“ Čech přišel v druhé polovině 15. století řád františkánů, aby zde zahájil misijní činnost, koncem 15. a počátkem 16. století poustevnický zaměřený řád paulánů. Podobný úspěch jaký zaznamenaly žebravé řády ve 13. století se však nedostavil. Než mohly tyto další výhonky, vycházející z řehole sv. Františka z Assisi, pevněji zapustit kořeny a sklídit plody svých snah, smetla je silná vlna německé reformace. Je známým paradoxem, že její nejviditelnější postavou se stal původně augustiniánský mnich Martin Luther, který za manželku pojal jeptišku Kateřinu von Bora. Lutherova kritika zlořádů v církvi, stejně jako teologická východiska reformátorů obecně žádající návrat „ad fontes – k pramenům“, tedy k původní církvi, kde podle úsudku mnohých teologů neměly mít řády a kláštery místo, vedla k dalšímu prohloubení krize řeholního života. Výsledkem byly početné konverze k nekatolickým náboženským proudům. V kláštorech českých zemí 16. století chyběl dorost, noviciáty často zely prázdnotou, kandidátů vhodných k zastávání funkce představeného bylo jako šafránu. Krize se dotkla prakticky všech stávajících řeholí, pověstnou výjimku představoval málo početný řád kartuziánů, proslulý přísností své řehole. Za této situace se počet klášterů a členů komunit nemohl zvyšovat. Naopak, některé konventy zanikly zcela, jiné dočasně. Jednu ze záchranných snah představovalo povolávání řeholníků z tradičně katolických zemí, mezi něž můžeme počítat především Itálii, Španělsko, Polsko a některé části Německa. Výsledkem byly povětšinou rozpaky a další problémy. Na adresu těchto „posil“ se nechvalně vyjadřovali vizitátoři i papežští nunciové. Například nuncius

Giacomo Puteo (1586-1589) chtěl všechny Španěly a Italy poslat domů, neboť jejich život v klášterech považoval za špatný a pohoršlivý. O mravním rozkladu a dalších problémech mnohých konventů vypovídají četné archivní fondy.

Zlatý věk řeholního života, kterým bylo nepochybně období vrcholného středověku, jako by byl již nenávratně pryč. Zvláště poté, co se renesanční společnost postavila k životu v klášteře kriticky, čímž jen potvrdila prohlubující se sekularizaci. Avšak s nástupem protireformace přišlo období druhého velkého rozvoje řeholního života a potvrzení životaschopnosti mnišského ideálu. Zásadní obrat začínající obnovou, postupně přecházející v mohutný rozmach, nastává po Tridentském koncilu (1545 – 1563). Zde byl formulován program církevní obnovy – katolická reforma nebo též protireformace. Je ji možno vnímat jako odpověď nejvyšších církevních představitelů na palčivé problémy a tíseň doby, zejména však na reformaci. Koncil vymezil a svěřil jednu z klíčových rolí v protireformaci církevním řádům: *„Poněvadž je svatému synodu známo, kolik pochází ze zbožně ustanovených a náležitě spravovaných klášterů v Boží církvi vážnosti a užitečnosti, usnesl se, že je nutné naříditi, aby tam, kde je stará a pravidelná disciplína upadlá, byla vhodněji a častěji obnovována, a tam, kde se udržela, aby byla důsledně zachována; ...aby všichni řeholníci, jak muži tak ženy, zařídili a uspořádali svůj život podle řehole, kterou veřejně vyznali.“* Tíha odpovědnosti spočinula především na nových řádech. Již jejich samotný vznik byl odpovědí na potřeby nové doby. „Staré“, středověké řády měly většinou svůj zenit za sebou a jen pozvolna se probouzely z následků reformace. Mezi účastníky sezení v letech 1562-63 nechyběli pochopitelně někteří řádoví generálové a opati významných klášterů, což dosvědčovalo fakt, že protireformace je také záležitostí řeholníků. Posttridentská církev mnišský ideál tedy nejen potvrdila, ale na řeholní instituce vsadila jednu ze svých hlavních karet. Jak se později potvrdilo, byla to sázka úspěšná. „Vojsko církve“, jak byly řády nazývány, se stalo jedním ze základních pilířů při obnově a znovunabývání otřesených pozic katolické církve. Staré řády se pro tento úkol musely začít modernizovat a prokázat svoji životaschopnost, aby mohly po boku svých mladších alternativ stanout v jednom šiku a stát se účinným nástrojem církve bojující. Jako jeden ze základních předpokladů modernizace je možné vnímat otevření se většiny řeholních institucí světu. Dvojnásobně to platilo pro nové řády a je to jeden z důvodů, proč slavily tak velké úspěchy. Svoji roli, nasměrovanou Tridentem, církevní řády správně pochopily a v pobělohorské rekatolizaci českých zemí získaly nepřehlédnutelnou pozici. Jejich činnost nezůstala omezena ani zdaleka jen na pole duchovní. I zde byla jejich role významnější než dříve, neboť zejména v raném protireformačním období bylo třeba obsadit po nekatolických duchovních uprázdněná místa ve světské správě. Významnou roli hrály řády v kultuře, sociálních aktivitách, vzdělávání, lidové zbožnosti, obnovování poutní tradice apod. Špitály, kazatelny, šlechtické dvory, školy, poutní místa, zpovědnice, služba u vojska nebo misie – to všechno byly možnosti, jak projevit zápal pro rekatolizační úsilí. I při tomto otevření se světu nadále platila skutečnost, že si řády udržely v rámci katolické církve poměrně výraznou autonomii. Řeholní instituce, které prokazovaly ve věci rekatolizace správnou horlivost, se o svoji existenci a hmotné zabezpečení nemusely obávat. Štědrých donátorů z řad konfiskacemi zbohatlých konvertitů a přicházející zahraniční katolické šlechty bylo na dobové scéně dost. Zakladateli nebo obnovovateli mnohých konventů se stávali představitelé bohatých a vlivných rodů, zastávající důležité posty. Někteří z nich se dokonce stávali i řádovými terciáři. Snad je možné konstatovat, že kromě osobní zbožnosti a někdy až přehnaného náboženského zanícení, se zakládání a podpora klášterů staly i otázkou jisté prestiže barokní doby. Důležitou složkou spolupráce mezi šlechtou a řády byla tzv. afiliace neboli duchovní bratrství. Zatímco se šlechta postarala o hmotné zabezpečení konventu, řeholníci museli mít kromě spásy svých duší na zřeteli také věčné blaho duší svého dobrodince a jeho rodiny. Barokní epocha nepřinesla jen modernizaci řádů na poli duchovním. Výrazně se projevila v pojetí klášterní architektury, která se stala odrazem a

zároveň jedním ze symbolů doby. Dříve mnohdy strohé interiéry konventních chrámů a klášterních budov se začaly naplňovat pestrým a působivým barokním mobiliárem, korunu všemu dodávaly iluzivní výmalby. Chloubou mnoha konventů se staly bohaté knihovny, dosvědčující, že také v barokní době byly kláštery významnými intelektuálními centry. O tom, že ani péče o tělesnou stránku nezůstala někde v pozadí, svědčí neméně skvělé barokní lékárny, které chyběly jen v málokterém klášteře. Řeholní život nemusel být zdaleka jen spořádanou idylou. Samozřejmě i společenství usilující o vyšší ideály se potýkala se špatnými lidskými vlastnostmi a mnoha všedními problémy - nedodržování kázně, nesrovnalosti mezi řeholníky různých národností (zejména mezi Čechy a Němci), v době, pro kterou byl vysoký podíl cizinců v českých konventech typický, lpění na majetku, bohatství a nádheře, jejíž objem se pochopitelně zvětšoval (vysocí řádoví hodnostáři pocházeli často z bohatých rodin), spory se světským klérem. Problémem mohla být i různá specifická zaměření řádů. Někdy šlo jen těžko rozpoznat, jestli se jedná o náboženské zanícení a hlubokou kontemplaci nebo o fanatismus, netoleranci, případně nechuť k práci. Také již naznačená, někdy silně vyhocená animozita mezi některými řády, příliš nekorespondovala s křesťanskými ctnostmi.

Co se týká zastoupení jednotlivých řádů – největší rozvoj zaznamenali řeholní klerikové (jezuité, piaristé). Středověkému rozmachu se částečně přiblížily některé žebravé řády, k nimž přibyli františkáni, pauláni, milosrdní bratři a další. Stagnace provázela rytířské řády (viz mapová příloha), také obroda mnišských řeholí probíhala spíše pozvolně. Výraznější roli v protireformaci sehrály jen některé benediktinské, cisterciácké a kartuziánské konventy. Ženské řády zůstaly co do počtu i významu ve stínu svých mužských protějšků, později k nim přibývá nová forma zasvěceného života – kongregace. Nový rozkvět zaznamenalo v barokní době poustevnictví.

Nejprogresivnější pozici mezi novověkými církevními řády zaujalo nepochybně **Tovaryšstvo Ježíšovo** (Societas Jesu) neboli **jezuité**. Těžko najít řád, který by za dobu své existence získal srovnatelně velké množství pejorativních označení a nelichotivých přívlastků. Na druhé straně žádný jiný řád nezaznamenal v rámci rekatolizace tak velký úspěch a v tak velké šíři. Řád založil Iñigo López de Loyola, původně voják, pocházející ze staré baskické šlechty, jehož k zásadnímu obratu v životě a smýšlení přivedlo vážné zranění, které utrpěl při obraně Pamplony obléhané Francouzi v květnu 1522. Následné hledání správné cesty vedlo v jeho případě přes poutě na slavný Montserrat a do Svaté země, studia v Barceloně, Alcale a Salamance, až do Paříže. Každá ze zkušeností nabytých na těchto cestách zanechala stopu na charakteru budoucího řádu. Nejcennější Ignácovo dílo vzniklo nedaleko španělského Montserratu. Proslulá Duchovní cvičení neboli exercicie si získala respekt velké části světa. (Např. René Filop Miller ve své známé knize *Moc a tajemství jezuitů*, která se stala bestsellerem, konstatuje: „Není vskutku v celé katolické literatuře působivějšího spisku, jehož účinnost by se tak brzy projevila v celé katolické církvi.“) Kniha vznikla na základě vidění, jimiž byl Ignác v samotě obdařen a jejím hlavním cílem je poznání Boha a sebe. Po úspěšném zakončení studií v Paříži roku 1534, složil Ignác se šesti přáteli (mezi nimi byl také František Xaverský) sliby chudoby a čistoty. Původní záměry misijně působit ve Svaté zemi, ukončilo ústní schválení řehole papežem Pavlem III. na podzim 1539 a její následné potvrzení bulou v září 1540. Došlo k několika výrazným změnám ve srovnání s dosavadní řeholní praxí: byla zrušena klauzura a chórové modlitby, řeholní hábit (černý talár s biretem) byl nepovinný, důraz byl kladen na hluboké a kvalitní vzdělání, vedle tradičních slibů skládali jezuité navíc zvláštní slib věrnosti papeži, čímž se mu dávali k dispozici pro cokoliv, kdekoliv a kdykoliv. Jezuité neměli ženskou větev (sekundární řád). Později se ale k řádovým konstitucím přihlásila kongregace anglických panen. Kořen jezuitské spirituality vychází z Ignácovy snahy ve všech věcech nalézat Boha a konat vše pro jeho větší slávu, jak to vyjadřuje heslo řádu – „Omnia ad maiorem Dei Gloriam“ (Všechno k větší slávě Boží). Hmotným vyjádřením tohoto pojetí je pompézní barokní architektura a neméně skvělé interiéry, představující na

příkladem chrámu IL GESÚ v Římě a jeho vnitřní výzdobě vrchol iluzionismu. Do českých zemí přichází prvních dvanáct jezuitů (Belgičanů a Němců) pod vedením otce Ursmara Goissona, v lednu 1556. Pražské Klementinum, původně dominikánský klášter, se stalo jejich prvním domem v Čechách (ve Vídni působili od r. 1551, na Slovensko přišli 1561). Vzhledem k pozdějšímu vnímání jezuitů jako neúprosných až fanatických rekatolizátorů, připomínám pro zajímavost zásady, vštěpované zakladatelem prvním bratřím přicházejícím do „kacířské země“: nehledat věci své, nýbrž ty, které jsou Ježíše Krista, naučit se českému jazyku a ve styku s bližními působit tolik dobra, co je jen možné, vcházet jejich dveřmi a vyvádět je svými. Podobně jako v jiných zemích také v Čechách se při své činnosti Tovaryšstvo opíralo o základní kameny, které představovaly apoštolát (hlásání Evangelia, v tomto duchu je nutné chápat jejich rekatolizační horlivost, prezentovanou dokonale na mnoha slavných poutních místech), univerzalizmus, misie (se zvláštním smyslem k tomu, co je dnes nazýváno inkulturace - schopnost přizpůsobit se místní kultuře a přitom do ní vnášet své prvky), poslušnost, práce s mladými lidmi a jejich vzdělávání, v neposlední řadě také vědecká činnost. Mezi českými jezuitou nejvíce vynikli historik a vlastenec Bohuslav Balbín (z mnoha jeho známých prací doporučuji alespoň silně vlasteneckou publikaci Rozprava krátká, ale pravdivá, Brno, Blok 1997.) Nepřehlédnutelná je postava Antonína Koniáše, jehož osobnost poněkud monotónně překryla podoba nelitostného likvidátora nekatolických knih nebo také P. Martina Středy (měl významný podíl na ubránění Brna před Švédy 1645) a mnohých jiných. Jezuité si svým nasazením, přinášejícím zasloužené úspěchy, prakticky na všech polích získali rivalitu některých dalších silných řádů, zejména piaristů. Zášť vůči Tovaryšstvu vyústila roku 1773 k dočasnému zrušení řádu papežem. Kromě působení ve větších městech, se jezuité velmi zasloužili o rozkvět poutí a poutních míst. Patří sem i ta vůbec nejslavnější a nejnavštěvovanější poutní místa barokní doby – Stará Boleslav a Svatá Hora u Příbrami. Na některých dalších místech působili jezuité jako předvoj jiného, později povolání řádu. Pokračovateli jimi úspěšně započaté rekatolizace se stávaly většinou méně početné řády, které pro jezuitu neznamenal, na rozdíl od piaristů, vážnější konkurenci.

Další, velmi významnou a nepřehlédnutelnou řeholní instituci, představoval v novověku **řád chudých řeholních kleriků Matky Boží Zbožných škol**, který je znám především pod pojmem **piaristé**. Vznikl v Římě roku 1597 a jeho zakladatelem je Katalánc sv. Josef Kalasanský. Zaměření řádu a také důvod jeho vzniku vyjadřuje heslo „Ad majus pietatis incrementum (K většímu růstu zbožnosti). Podobností s jezuitským řádem se v tomto případě najde více než dost. Není tedy divu, že vznikala řada příležitostí ke střetům, někdy až nekřesťanským. Počty kolejí obou řádů se velmi brzo i v českých zemích počítaly na desítky. O vymezení sfér vlivu svědčí fakt, že koleje obou řádů se v jednom městě nacházely pouze výjimečně. Piaristé se věnovali především výuce mládeže (úplně nejdříve se zaměřovali na chudou mládež) na školách všech stupňů. Vysoké úrovně v jejich podání dosáhly prakticky všechny významné obory - výuka jazyků, přírodní i společenské vědy. Velký důraz kladli také na vzdělání kulturního rázu, velkého věhlasu dosahovaly jejich pěvecké a hudební školy i divadla. Piaristické školy se navíc v době, která pojem tolerance buď neznala nebo si ho interpretovala svérázně po svém, vyznačovaly úctyhodnou náboženskou snášenlivostí, která umožňovala studium také židovským a nekatolickým žákům. Zakladatelem první piaristické koleje v českých zemích, zároveň i první mimoitalské koleje, nebyl nikdo jiný než František kardinál z Ditrichštejna. Ten piaristy upřednostnil před agilními jezuitou a roku 1631 je uvedl do rodového sídla Ditrichštejnů – Mikulova. Další koleje ve Strážnici, Lipníku, Litomyšli a v mnoha dalších důležitých městech, na sebe nedaly dlouho čekat. Jestliže v barokním období vyvíjeli piaristé svoji mnohostrannou aktivitu přece jen v určitém stínu všudepřítomných jezuitů, jejich chvíle přišla po dočasném zrušení Tovaryšstva. Velké zásluhy je jim možné připsat v době národního obrození, kdy jejich školy formovaly řadu významných

představitelů české kultury. Vedle školství se piaristé věnovali divadlu, hudbě, filozofii, teologii, homiletice, historii, literatuře a dalším činnostem.

Specifickou úlohu v pobělohorské rekatolizaci českých zemí sehrál také **nejmenší bratři sv. Františka z Pauly. Pauláni** či **pavláni** (často dochází k záměně s pavlíny – poustevníky sv. Pavla Thébského, řádem vzniklým ve 13. století v Uhrách) se do českých zemí dostali poprvé ještě za života zakladatele řádu, na konci 15. a počátkem 16. století. Jejich první německo česká provincie zahrnovala jen čtyři konventy nacházející se v horním Rakousku a jižních Čechách. Poustevnické zaměření řádu, přísný půst a život v ústraní jsou vysvětlením, proč proti existenci jejich konventů posthusitské české prostředí nic nenamítalo. Provincie, jež měla být jednou z hrází proti přicházející reformaci, její nápor nakonec nepřežila a ještě v první polovině 16. století dočasně zanikla. K německo-česko-uherské provincii a vzniku několika nových paulánských konventů došlo až po zásadní změně politické a náboženské situace v českých zemích po bitvě na Bílé hoře. V průběhu asi jednoho století (1624-1722) bylo vystavěno nebo obnoveno celkem 11 konventů, z nichž se většina nacházela na českomoravském území, ostatní v Německu, Rakousku a Horních Uhrách. Pauláni úspěšně spolupracovali s předními šlechtickými katolickými rody v pobělohorských českých zemích. Patřili k nim Lichtenštejnové, Collaltové, Slavatové z Chlumu. O jejich činnost projevil zájem i samotný císař. Po uvedení do Prahy roku 1624 jim dal k dispozici luteránský chrám Nejsvětějšího Salvátora na Starém městě a vzápětí se podílel na založení jejich konventu ve Vídni. Pobělohorská rekatolizace a její potřeby poznamenaly dosavadní poustevnický charakter řádu. Paulánské konventy umístěné dříve na samotě, v hlubokých jihočeských hvozdech, se nyní ocitaly dílem ve velkých městech nebo na jejich okraji, dílem na známých poutních místech (Vranov u Brna, Nová Paka, Světce u Tachova, Klášter u Nové Bystřice), kde také v souvislosti s rozvojem poutní tradice slavili své největší úspěchy. Přes určité změny vyplývající z nové situace zůstali pauláni věrní přísnému půstu, pastorační horlivosti, věnovali se také vědecké činnosti. K oblíbenosti řádu přispělo opravdové uskutečňování „charitas“ – hesla, které vyjadřuje lásku a milosrdenství k bližnímu.

Žebravé řády, vycházející z řehole sv. Františka z Assisi se v českých zemích těšily tradičně velké oblibě. K menším bratřím, minoritům přibyla v 15. století přísnější observance **františkánů**. Po úpadku, způsobeném reformací, zaznamenali svůj rozkvět v průběhu 17. a 18. století. Přes jistou uzavřenost konventů neztráceli kontakt s místními obyvateli. Prosluli kazatelskou činností, promyšlenou pastorcí, důrazem na chudobu a vstřícností ke všem společenským vrstvám. Velkou popularitu v barokních českých zemích brzy získali další následovníci sv. Františka - **řád kapucínů**. Roku 1525 ho založil Matouš z Boscia. Prvních dvanáct kapucínů přivedl do Čech roku 1600 sv. Vavřinec z Brindisi. Pro své diplomatické schopnosti, intelektuální úroveň, nesmlouvavou polemiku s Lutherovým dílem a špičkové kazatelství byl po zásluze srovnáván s jezuitským Petrem Canissem. Do Prahy, kde vznikl jejich konvent P. Marie Andělské na Loretánském náměstí, je uvedl arcibiskup Zbyněk Berka z Lipé a Dubé. Pražský klášter se stal základním kamenem česko- moravsko-rakousko-slezské provincie. Slavné Te Deum, zpívané císařskými jako výraz poděkování za vítězství na Bílé hoře roku 1620, zaznělo právě u Panny Marie Andělské na Hradčanech. Brzy přibýly konventy v Brně (1604), Mikulově (1611), Olomouci (1614). Kapucíni se zaměřovali především na kontemplaci podle vzoru sv. Františka, vedli život v ústraní a rozjímaní s Bohem. Spiritualitu jasně vyjadřuje také řádové heslo „Deus meus et omnia“ (Můj Bůh a mé všechno). Hlavním posláním kapucínů bylo naplno žít bratrství se všemi živými tvory a plně vstoupit do služeb církve. Postupně se kapucíni věnovali také charitativní, nemocniční a apoštolské činnosti, duchovním cvičením, prosluli jako zpovědníci a zvláštní místo ve spiritualitě jejich řádu mají také misie. Zásadní inspirace kapucínů u sv. Františka je znát také na architektuře a vybavení konventů. Přestože řád působil především v městském prostředí, kapucínské kláštery vznikaly na menších a klidnějších náměstích, architektonicky jsou si

velmi podobné. Také interiéry, ač barokní, představují střízlivější formu baroka, která silně kontrastuje s jezuitským pojetím. K nejvýznamnějším osobnostem v řadách řeholníků barokní doby patřil určitě Valerián Magni (1587-1661), vynikající kazatel, polyglot a diplomat. Mnozí další kazatelé vyvíjeli misijní aktivitu mezi prostým lidem. Jejich příkladné činnosti, vyzývající k následování, je připisována konverze značné části pražských luteránů.

Dalším významným řádem novověku se stali **milosrdní bratři**, založení roku 1537 sv. Janem z Boha. Na základě čtvrtého slibu se věnovali hlavně špitální službě v konventních nemocnicích. Tímto směrem se také orientovalo vzdělávání bratří. Řádové heslo „Per corpus ad animam“ (tělem k duši), výstižně charakterizuje jejich přínos barokní společnosti. K řádům, jejichž kořeny spočívají v 15. století, můžeme počítat také **bosé karmelitány**. Otcem této přísnější observance karmelitánů byl sv. Jan od Kříže, proslulý mystik. Po svém příchodu do Prahy roku 1624, dostal řád k dispozici původně luteránský chrám na Malé Straně. Jako chrám Panny Marie Vítězné získal věhlas díky sošce Milostného Pražského Jezulátka, darovaného Polyxenou z Lobkovic. Karmelitáni rozšířili skupinu řádů, které se i v novověku snažily naplňovat poustevnické zaměření. Jejich hlavními atributy byly kontemplace, samota, přísnost, dlouhé posty a fyzická práce. V českých zemích 17. a 18. století přibýlo také několik řeholních institucí, které se příliš nerozšířily, což ale nemuselo platit v evropském rozměru. Spíše symbolicky u nás byli zastoupeni **theatini** nebo též **kajetáni**, věnující se charitativní činnosti, výchově a vzdělání ve školách či práci v nemocnicích. Do Prahy je roku 1666 uvedl představitel až teatrální barokní zbožnosti – Bernard Ignác z Martinic. Svatovítský děkan a historiograf Tomáš Pešina z Čechorodu k nám roku 1679 přivedl již zmíněný řád **pavlínů**. Kláštery poustevníků sv. Pavla Thébského vznikly pouze v Obořišti a Moravském Krumlově, nepočítáme-li několik dřívějších eremitorií (pousteven). Jedinou kolej vlastnili v Praze **barnabité**, povolání roku 1627 císařem Ferdinandem II. Věnovali se činnosti v duchovní správě, dále výchově mládeže a misiím.

Ani ženské konventy nezůstávaly zcela mimo dění, přestože jejich význam a počet byl ve srovnání s mužskými relativně malý. Ve srovnání se středověkem se také ženské řády a ještě více kongregace otevřely světu a činnosti v něm. Typickými představitelkami barokní doby u nás byly voršilky, alžbětinky, celestinky. **Řád sv. Voršily** (voršilky) se zaměřoval především na výchovu a vzdělávání dívek (konventy např. v Praze, Kutné Hoře), zatímco **alžbětinky** (původně terciářky sv. Františka z Assisi) měly jako hlavní náplň péči o nemocné. Novou krev pro ženský řeholní život určitě přinesly kongregace, ve srovnání s přísnými řády středověku celkově volnější. Jako první u nás začaly působit **anglické panny** (1746), prudký nárůst kongregací a společností nastal v 19. a 20. století. Přísné ženské řády sice zcela nezánikly, ale počet kongregací je brzy převýšil.

Role „starých řádů“ ve srovnání s novými a progresivními byla zvláště v počátečních obdobích protireformace poměrně malá, nikoliv však přehlédnutelná. Pobělohorská situace umožnila některým z nich návrat majetků konfiskovaných dříve nekatolickými stavy. Posléze byly některé konventy barokně přestavovány (benediktinský Břevnov). Také tyto řády byly nuceny přizpůsobit se novým potřebám doby a zaměřit se především na praktickou a užitečnou činnost. Takovou platformou byla především školská a vědecká činnost (dominikáni) nebo účast na rozvoji barokní poutní tradice, v níž dominoval mariánský kult. Platí to především pro premonstráty, benediktiny, cisterciáky jejichž konventy se často nacházely na významných poutních místech. V některých jejich klášterech vznikly bohaté knihovny (Strahov, Vyšší Brod, Rajhrad apod.)

Zájem o poustevnictví v českých zemích 18. století vyústil v založení společnosti sv. Ivana (podle poustevníka žijícího ve stř. Čechách v 10. st., schválena 1725). Její členové – **Ivanité**, se řídili pravidly řeholního života, které je možné charakterizovat jako kompilaci různých řeholí. Ivanité žili poblíž osamělých poutních chrámů a kaplí, živili se ručními pracemi, almužnou nebo jako kostelníci a hrobaři.

Druhý „zlatý věk“ řeholního života ukončil nástup osvícenského absolutismu. Řadu rozkladných elementů, vnitřních i vnějších, „korunovaly“ reformy Josefa II. Na přežití měly nárok pouze kláštery řádů zastávajících některou obecně prospěšnou činnost (špitální, vzdělávací, v duchovní správě apod.). Konventy žebravých, mnišských, kontemplativně zaměřených řádů, podobně poustevny, byly až na výjimky (např. zadlužený Břevnov) v letech 1784 – 89 na území habsburské monarchie zrušeny. Řeholní život byl znovu otřesen.